

Алла Самко,
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
м. Київ, Україна
alla-samko@ukr.net

СЕМЕН УСТИМОВИЧ ГОНЧАРЕНКО – АКАДЕМІК МУДРОСТІ ТА ЛЮДЯНОСТІ

*«Умирають майстри,
залишаючи спогад, як рану.
В барельєфах печалі уже
їм спинилася мить...»*
Ліна Костенко

Минуло вже понад чотири роки, як Семен Устимович Гончаренко пішов з життя, пішов у свої, відомі лише Господу Богу мандри. Час, який пройшов від цієї скорботної дати, не загоїв болю в душах рідних і близьких людей, його друзів та колег, радше, навпаки, загострив відчуття і розуміння втрати. У пам'яті тих, хто мав щастя працювати поруч з ним, вчитися у нього та просто щодня спілкуватися, слухати його глибокі наукові думки й прості дотепні жарти, назавжди залишиться ця велика Людина, велич якої передусім у її людяності, порядності, простоті, фантастичній енциклопедичній освіченості.

Проте відсутність фізична, не означає відсутність духовну. Сьогодні ми згадуємо Вченого, творчий доробок якого – багатий і різноплановий, а його неймовірна працездатність – вражає. Семен Устимович Гончаренко віддав науковій і педагогічній роботі понад 50 років, написавши за цей час понад 500 наукових праць, серед них: фундаментальні монографії, підручники, посібники, навчально-методичні видання з фізики, словники, аналітичні та комплексні дослідження окремих галузей педагогіки, статті, замітки, огляди тощо.

Досягнення С.У. Гончаренка красномовно свідчать про вагомий внесок вченого в розвиток вітчизняної науки, про його велику науково-популяризаторську роботу та педагогічну діяльність. Автор першого покоління національних підручників з фізики (до речі, перекладені п'ятьма мовами), у яких найсуттєвішим – було прагнення до простоти та доступності. Велике мистецтво полягає у тому, щоб розповісти про складні явища і процеси простими словами, щоб розкрити суть складного явища, не затьмаривши її непотрібними подробицями та другорядними деталями. Семен Устимович досконало володів цим мистецтвом. Завдяки його таланту як фізика і педагога, складне ставало простим, заплутане – послідовним і логічним, а незрозуміле – доступним. Академік С.У. Гончаренко виявився справжнім майстром популяризації наукових знань: він створив цілу бібліотечку

науково-популярних книжок для школярів з фізики й техніки. Ці книги разом з його класичними збірниками фізичних задач зробили фізику предметом захоплення сотень молодих людей.

Згадуючи Семена Устимовича, доречно нагадати про окремі епізоди, що ілюструють його наукову принциповість, доброзичливість, дивовижну працездатність, пристрасну закоханість у науку.

Семен Устимович був людиною обдарованою, творчою, надзвичайно талановитою, з глибокими знаннями, потужним науковим мисленням та сучасним світоглядом. У людей, які співпрацювали з ним, завжди викликав захоплення його рідкісний талант бачити проблему під різними кутами. Природа обдарувала Семена Устимовича багатим внутрішнім світом і неабиякою енергією. Усього в житті він досяг завдяки своїй сумлінній праці.

Про закоханість у науку Семена Устимовича згадують усі його друзі, колеги та учні. Компетентність, життєва мудрість і стійкість поглядів створили йому заслужений авторитет і повагу. Усі, кому впродовж багатьох років доводилося працювати пліч-о-пліч з ним, завжди згадують моменти як наукового, так і просто людського спілкування. Багатогранність поглядів та вміння завжди бути впевненим у своїх діях служили прикладом для наслідування.

Академік С.У. Гончаренко був не тільки знаним і блискучим науковцем, якому притаманне постійне прагнення до самовдосконалення та творчо-пошуковий неспокій, а й мудрим науковим керівником. Він був людиною світлого розуму, неординарної думки, цілим всесвітом для своїх учнів. Семен Устимович створив потужну наукову школу – під керівництвом вченого захищено понад 31 докторських та 55 кандидатських дисертацій. Провідною ознакою наукової школи С.У. Гончаренка є багатогранність проблематики досліджень його учнів, а саме: дидактика загальноосвітньої та вищої школи; особливості використання наочності в навчанні; управлінська діяльність в загальноосвітніх навчально-виховних закладах; формування пізнавальної активності; особливості професійної підготовки педагогічних кадрів. Тепер його учні успішно працюють у школах і вузах України вчителями і викладачами, директорами шкіл, ректорами і деканами, вченими і державними керівниками всіх рівнів.

Семен Устимович Гончаренко був знаковою постаттю. Учням науково-педагогічної школи академіка Семена Устимовича Гончаренка, науковцям, колегам надзвичайно пощастило бути поряд з ним, спілкуватися, радитися, просто бачити й слухати цю надзвичайну, самодостатню Людину, з позитивною аурую, для якої – творити добро, допомагати – це спосіб мислення та спосіб життя, а не просто загальні банальні фрази. Зустріч з такими людьми, як Семен Устимович для нас є справжнім дарунком долі. І не має значення, скільки вона триває – кілька десятиліть, років, місяців, днів, миттєвостей... Ми маємо дякувати долі за те, що ця зустріч відбулася.

У моєму випадку зустріч із Семеном Устимовичем Гончаренко відбулася, коли я прийшла працювати лаборантом у відділ андрагогіки Інституту педагогічної

освіти і освіти дорослих НАПН України. Я знала Семена Устимовича не дуже довго, трохи більше року. Працюючи лаборантом, допомагала Семену Устимовичу готувати статті до друку, набирала їх на комп'ютері, на його прохання робила ксерокопії, виконувала й інші його доручення-прохання.

Так склалося, що зараз я працюю над дисертаційним дослідженням науково-педагогічної спадщини Семена Устимовича Гончаренка. І це накладає велику відповідальність та додаткові зобов'язання на те, що буде сказано і написано про цю видатну Людину, Педагога, Вченого. Писати про тих, хто для нас є неповторною особистістю, яка вже завершила свій земний шлях, непросто...

У нас, у відділі андрагогіки, всі глибоко поважали, любили і цінували Семена Устимовича за його скромність, щирість, доброзичливість, особливу внутрішню інтелігентність, яка неможлива без широкого кругозору, великого внутрішнього досвіду та постійної відкритості новому. Він завжди був у доброму гуморі, всі проблемні питання вирішувались із розумінням і намаганням допомогти. Колеги-науковці завжди радилися з Семеном Устимовичем: він мав свій, оригінальний, гострий погляд на будь-яку проблему та шляхи її вирішення, його думки надзвичайно цінували, у нього була енциклопедична пам'ять. Присутні на засіданнях вченої ради Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, колеги-науковці завжди дивувалися його виступам, ясності, чіткості, лаконічності його думок, глибокому знанню обговорюваних проблем.

Навіть на відпочинку, в неформальній атмосфері, Семен Устимович демонстрував рівень академіка. Як співрозмовник був надзвичайно цікавим, мудрим, добрим, уважним, приємним, відкритим, ділився своїми знаннями і досвідом. Вчений умів вести діалог, не використовував у розмові «штампи» та завчені вислови. Коли Семен Устимович брав слово, то спочатку розповідав дотепну історію, яка водночас була і смішною і повчальною. Почуття гумору у нього було особливе, загострене. А потім обов'язково знаходив особливі, натхненні вітальні слова для винуватця події, що відкривали нові горизонти й окриляли на їх досягнення.

Я пам'ятаю, що робочий кабінет Семена Устимовича завжди був відкритий. І проходячи повз нього, ми бачили схиленого над робочим столом академіка С.У. Гончаренка, який працював. Варто зазначити, що без праці не минала жодна хвилина життя Семена Устимовича, невтомна робота розуму, думки вела його вперед, не даючи зупинитися на досягнутому. Про робочий стіл Семена Устимовича треба сказати окремо. На ньому завжди у «стані легкого робочого безладу» лежали монографії, довідники, збірники наукових праць, дисертації та автореферати, безліч розгорнутих найновіших вітчизняних й зарубіжних наукових журналів. Якщо потрібно було щось терміново знайти, Семен Устимович з легкістю це знаходив, і як він орієнтувався у всьому цьому, це було відомо тільки йому. Варто відмітити, що Семен Устимович міг писати на всьому: на чистих аркушах, чернетках, клаптиках паперу, якщо не було під рукою чистого аркуша,

писав на чернетках між рядками, головне – не загубити думку. Семен Устимович свої статті друкував вдома на друкарській машинці або писав від руки, а потім приносив до нас у відділ, щоб їх набрати на комп'ютері.

Понад усе Семен Устимович любив підручники, журнали з фізики, він стежив за новими досягненнями у цій галузі, як вітчизняними, так і закордонними. І от коли Семен Устимович знаходив для себе щось цікаве, він приходив до нас, у відділ андрагогіки з журналом, щоб зняти копію. Згадую, як до кабінету, посміхаючись, заходить Семен Устимович, тримаючи в руках журнал з фізики і декілька аркушів чистого паперу. «Сфотографуйте, будь-ласка», – звертається він до мене. «Сфотографувати», це у Семена Устимовича означало зняти копію статті з журналу. І дуже часто він заходив до нас, у відділ андрагогіки, відсканувати або зробити копію статті, яка його зацікавила. І що мене дивувало, Семен Устимович завжди приходив зі своїм папером, хоча в цьому не було потреби.

Він стежив не тільки за літературою з фізики, але був також добре знайомий з досягненнями науки в інших галузях, перечитуючи як вітчизняні так і зарубіжні книги та журнали.

Надзвичайно коректним, тактовним був С.У. Гончаренко у стосунках із співробітниками, аспірантами. Семен Устимович відносився до людей з глибокою повагою та щирою доброзичливістю. Адже досягнувши таких кар'єрних злетів, заробивши такий колосальний авторитет своєю науковою діяльністю, він ніколи ні перед ким не виставляв напоказ свої заслуги, завжди спілкувався нарівні зі своїми колегами, аспірантами, оцінюючи співрозмовника не за службовим чи громадським станом, а за людськими та професійними якостями.

Пригадую, як Семен Устимович зайшов спитати про рукопис своєї статті «Наукові школи в педагогіці», який готувався до друку. Це була остання зустріч з ним. І якраз у цей день у відділі крім мене нікого не було. Семен Устимович запитав: «Де народ?» Отримавши відповідь, що всі на загальних зборах, він посміхнувся і пішов. Зайшов до свого кабінету, ще трохи попрацював, потім взяв якісь книги та рукописи і пішов додому, назавжди...

Семен Устимович Гончаренко – особистість незвичайна, цілісна, яскрава, людина думки і справи. Справжній науковець закоханий у свою справу, який сприймав світ не тільки розумом, а й серцем. Його прожиті роки свідчать, що шлях до самоствердження, успіху, щирого шанування колегами пролягав крізь копітку працю та постійне самовдосконалення.

Неможливо забути Семена Устимовича і просто як людину – цікаву, з широким світоглядом, доброго, уважного, чуйного, веселого від природи, який безмежно любив життя. В усіх аспектах своєї діяльності С.У. Гончаренко перш за все – особистість, людина високої культури і духовності. Його життя не обмежувалось науковою та педагогічною діяльністю, він любив співати, тонко відчував і цінував пісню, був добре обізнаний із живописом, його заворожувала

поезія, він захоплювався театральним мистецтвом, але більш за все він любив читати книги.

Життєвий і науковий шлях Семена Устимовича Гончаренка – зразок людської добropорядності, чесності та толерантності. Він був наполегливим, принциповим і цілеспрямованим, незважаючи на труднощі, що доводилось долати повсякчас. Семен Устимович високо цінував дар життя й усього себе присвятив самовідданому служінню Науці.

Ми збережемо в душі теплі спогади про спілкування з ним, світлу пам'ять про його чесне, гідно прожите життя. Світла пам'ять про Семена Устимовича, як про неординарну особистість і талановитого вченого, залишиться в серцях його послідовників, колег, учнів, друзів і близьких.